

פרשת זכור

מחיית עמלק - לשם תיקון*

חזון ומציאות כרוכים יחד.

מחד גיסא: "כי תצא למלחמה על איביך" (דברים כ. א) ומותרת הלחימה "עד רדתה" (שם ט) - "אפילו בשבת" (שבת יט. א). ומאידך, חזון ישעיהו: "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיה ב. ד)

מפני שמלחמת מצוה¹ מכשירה ומקרבת לאותו מצב של ביטול המלחמה לגמרי, כמלחמת שבעה עממין שנאמר בה (דברים כ טו) "לא תחיה כל נשמה", וכן מצות מחיית עמלק (עיין אגרות ראי"ה ד ד 40-7) כך אמר מרן זצוק"ל: כמו שחיוב מחיקה של מלאכת שבת הוא רק "המוחק על מנת לכתוב" (שבת פ"ז מ"ב) כך גם מצות מחיית עמלק - מחיקת עמלק.

ובמועדי הראי"ה (עמוד רמ"א) הרחיב:

כך שנינו בהלכות שבת: סתם מחיקה קלקול היא ואינה נחשבת למלאכה אלא כשהוא מוחק על מנת לכתוב כי רק אז זו פעולה שמגמתה תיקון.

ומכאן יש ללמוד לגבי מצות מחיקת עמלק. אל יחשוב החושב כי לפנינו מצות מחייה גרידא, מצות מחיקה ותו לא, שהרי כאמור זו רק מקלקלת. אלא הואיל ומגמת עמלק היתה לפגוע בעם הנושא את שם ה' בעולם, בעם שְׁעֵמו כרת הקב"ה ברית, ושהוא כסא ה' בעולם, לכן מצות מחיית עמלק היא מחיקה על מנת לכתוב, על מנת לתקן עולם במלכות ד', מחיקה שבעקבותיה תבואנה אותיות קודש של שם מלא וכסא מלא קדושתן של ישראל.

ורק כשהמוחים-המוחקים מגיעים לגמר המלאכה של הכתיבה - התיקון, אז מתקיימת המצווה בשלמותה - השם שלם והכסא שלם - "ומלכותו בכל משלה"

[ועיין רש"י בברכות (דף נח. א ד"ה הממלכה): "הממלכה זו מלחמת עמלק ... על ידי מלחמה לה' בעמלק יתעלה

כסאוי"].

* הקטע הראשון נכתב במוצש"ק ש"ק תולדות, ד' כסלו תרצ"ו

ו עיין בספר "מלחמות שבת" מאת הרב נריה זצ"ל, ששם כתב ש"עד רדתה" הל גם על מלחמת רשות ולא רק במלחמת מצוה - הערת הרב נחום נריה.

אולם מי שאינו מכוון לשם מצוה, מי שאינו זוכר בשעת המלחמה את התפקיד של "וכתתו חרבותם", שבשבילו ולשמו הוא נלחם - הרי זה רוצח!
"מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו" (דברים כ. ח), ודרשו חז"ל "הירא מעבירות שבידו" (סוטה פ"ח מ"ה). איש הרוח הלוחם למען שלום נצחי אינו ירא שמא ייהרג, מלחמה אינה בשבילו קרב בעלמא, הוא לוחם לשם אידיאל גדול, ומותו בקרב - אין לך מסירות נפש גדולה מזו. הוא גם אינו "רך לב" - שמא יהרוג אחרים, משום שהוא הולך לקיים צו אלוקי נשגב!
אך אם ירא אתה ולבך רך - פסול אתה לצאת למלחמה, לא איש מלחמה הנך כי אם סתם קטלן - לא תרצח.

אמר הקב"ה לדוד: הדם ששפכת חשוב לפני כקורבנות (פסיקתא רבתי ב ד"ה דבר אחר), כי הלוחם האמיתי ככהן הוא ודם חלליו דומה לזריקה דמים על המזבח! אף על פי כן נפסל דוד לבנין בית המקדש, כי "דמים רבים שפכת" (דברי הימים א כב. ח), מפני שבית המקדש וקדושתו נושא בתוכו את הבריאה האידיאלית שתתגשם בתזון אחרית הימים.
ברם אילולי מלחמותיו של דוד לא היה שלמה מגיע לבנין ולתנוכת בית המקדש אשר בה נשא תפילה לשמיעת תפילת האדם - "יגם אל הנכרי" (מלכים א ח מא).

ההתמודדות עם עמלק - מתוך קידוש ה'

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' " (שמות יז, יא) - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? - אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהם שבשמים - היו מתגברים" (ראש השנה פ"ג מ"ח).

וכי ידיו של משה... - יש לכך שני פירושים:

- א. מתוך שמשה הרים את ידיו, ישראל הביטו כלפי מעלה ומשעבדים את ליבם ונצחו.
- ב. מתוך שישראל שיעבדו ליבם לאביהם שבשמים היה משה מרים ידיו.

ושניהם אמת, שהרי כבר נאמר "לך רד כי שחת עמך, אשר העלית מארץ מצרים" (שמות לב, ז). ביציאה ממצרים היה קידוש ה' גדול בעולם: "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת וכו' " (שם טו, יד-טו). ואם עמלק, בחוצפתו כלפי שמיא, בא ונלחם בישראל, הרי, שלמרות שלא הצליח, חילל כבוד שמים (ע"י תנחומא כי תצא ט משל וכו' לאחבטי דותחת). רבינו יונה בשערי תשובה (שער ד, אות ה) כותב שהכפרה לחילול ה' הוא קידוש שם שמים, ועל כן "מלחמה לה' בעמלק" (שמות יז, טז). ואנחנו, נציגי הקדוש ברוך הוא בעולם - "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו" - (ישעיה מג, כא) מצווים במלחמה. (וכן ביציאת מצרים, המלחמה בפרעה התבצעה בפועל על ידי משה ואהרן ועם ישראל). ואותה מלחמה "מדר דר" (שמות שם) - היא על ידי קידוש שם שמים, ולא רק על ידי מלחמה בגדודי עמלק.

* שיחה שנאמרה בערב שבת פרשת "זכור" (ויקרא). נרשמה בידי אמיר חסקין

מחיית הרע המוחלט

פרשת בשלח - תחילתה מלחמה נ"פן ינחם העם בראתם מלחמה" (שמות יג, יז) וסופה מלחמה נ"יצא הלחם" (שם יז, ט) ואילו אמצעיתה - "ד' ילחם לכם" (שם יז, יד).
ועוד: ביקשו מלאכי השרת לומר שירה, והשיב להם הקב"ה "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?!!" (מגילה י, ב), ואילו בסוף הפרשה הקב"ה מצוה על מחיית מעשי ידיו!
"את זה לעמת זה עשה האלקים" (קהלת ז, יד) - כמידת הטוב כך היא מדתו של הרע. כשם שיש טוב מוחלט כך יש רע מוחלט. מלחמת השמד לרע בטוב המוחלט ולעומתה מלחמת השמד לטוב ברע המוחלט. הרע סבלני הוא רק כלפי הטוב הבלתי מוחלט, וכן הטוב סבלני הוא רק ביחס לרע שאינו מוחלט. (סבלנות כלפי רע מוחלט - איננה מוכיחה על מידת טוב מופלגת, כי אם על טשטושה וחסרונה של מידה זו).

"לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כג, ח) - מצרים אינם שייכים לרע המוחלט, ועל כן לא שמח הקב"ה בטביעתם. מעשי ידיו הם, מעשי ידיו להתפאר. ואילו בעמלק נאמר: "נשבע המקום... שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתיייר שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו" (מכילתא פרשת בשלח מסכת דעמלק פרשה ב) - עמלק זהו שורש הרע המוחלט, ואין לו תקנה אלא במחייה. וכאן הוא הפתרון וההסבר לשאלותינו: הרע הבלתי מוחלט טעון תיקון, ועל כן אין לשמוח על ביטולו ועקירתו. לא כן הרע המוחלט - הלז נוצר לכתחילה לשם אבדן ומחייה ושמד. ועל כן אין תפקידם של ישראל להלחם ברע הבלתי מוחלט - "ד' ילחם לכם" - רק הקב"ה לפי מהלך סדרו של עולם יודע מתי יש להלחם בו. לא כן הרע המוחלט, הוא נוצר בתחילה בכדי לשמש במבחן לטוב המוחלט, שהאחרון יכיר בו ומתוך כך ישאף להשמדתו הגמורה. אותו אין הקב"ה מאבד - הרי לשם כך בראו - בכדי שהאדם יאבד אותו, ובו תיבחן מדת טובו. ועל כן נאמר (שמות יז, ג) "ויחלש יהושע את עמלק" - רק החלישו ולא השמידו (על פי הדיבור רש"י שם), בכדי שישמש מבחן לדורות הבאים.



מבעיות הדת - בעיית השנאה. כשם שהדת מתלבטת בשאלת מקור הרע - "מפי עליון לא תצא הרעות" (איכה ג), כך היא מתלבטת בבעיית שנאת הרשע. צְנִי האהבה המופרזים בתורתו של אותו האיש, הן הן הדוגמא לענייננו. זו מכשלה לכל דתיות, הרוצה לחבוק זרועות עולם, וכמובן נכשלת. אדם זה אינו הופך למלאך על ידי שמרכיבים לו כנפיים. אמנם יסוד האהבה לכל נברא הוא אלוקי, ועל כן כשביקשו מלאכי השרת לומר שירה, נאמר להם "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?!", ברם עלי אדמות אין לך אלא מה שענייך רואות, ועל כן - "באבד רשעים רנה" (משלי יא, י), - "אז ישיר משה ובני ישראל" (שמות טו, א).

שתי זכירות*

"זכור" זכירה לדורות, עמלק וממשיכי דרכו

בסידורי התפילה מובא בשם חכמי הקבלה, שאדם מישראל חייב להזכיר בכל יום שש זכירות. ועל דרך זאת ניתן לומר, שהנסיעה לפולין עניינה ותוכנה הם - שתי זכירות. הזכירה האחת היא - זכר הנרצחים, והזכירה השניה - זכר הרוצחים. נאמר "נשכחתי כמת מלב" (תהלים לא. יג), ו"גזרה על המת שישתכח מן הלב" (מסכת סופרים כא. ט), בכדי שלא להרוס כליל את החיים, שלא להשבית את שמחת החיים. אולם, לעומת זה, אנו נוקטים באמצעים שונים שלא לשכוח כליל את ההולכים לעולמם. אנו שומרים ימי זכרון, אנו מעלים את זכרם בעיצומם של ימי החגים ("הזכרת נשמות"), אנו נושאים שמותיהם על ילדינו, וכיוצא בזה פעולות של זכרון ושל הנצחה. ואם כך נוהגים אנו באבלות יחידים, על אחת כמה וכמה באבלות רבים, ולא סתם רבים אלא רבבות אלפי ישראל שנספו בשואה, ד' יקום דמם - זכרונם חובת קודש היא ופקידת עפרם-אפרם היא מעשה רב.

לזכור את קדושינו, את מיליוני הנרצחים, ולהתייחד עם מקומות חייהם, לבקר את קברות רבותיהם-רבותינו שמהם למדו אורחות חיים, להתייחד עם זכרון כל העושר הרוחני, כל התוכן הנפשי של קהילות ישראל שנחרבו - יש לזה ערך חינוכי ממדרגה ראשונה. וככל שהדברים נעשים בדרך הנכונה, מתוך הכנה מוקדמת, רבה וברוכה התוצאה - וזוהי איפוא המטרה הראשונה של הזכירה.

והמטרה השניה היא **זכירת הרוצחים**. אם הזהירה התורה "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כה. יז), אשר זינב רק "את הנחשלים" (שם יח), על אחת כמה וכמה שחייבים אנחנו לזכור יפה יפה את רוצחי עמנו אשר "אמרו - לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" (תהלים פג. ה), לזכור את אשר עשה לנו העם הגרמני, אשר קם עלינו להשמידנו, ותיכנן וביצע תוכנית השמדה שלא היתה כמוה בהיסטוריה האנושית, תוכנית השמדה שהשתתפו בה אנשי מדע ומומחי כלכלה, מהנדסים ורופאים, אנשי צבא ואזרחים - כולם חברו יחדיו במנגנון של רצח, של מבצעי התעללות, הרעבה והמתה במיתות שונות ומשונות.

וחובת קודש היא גם לזכור את מעשי העם הפולני, הרווי בשנאה ארסית לכל יהודי - שנאה המפעפעת עד היום הזה - העם אשר סייע בביצוע הרצח ההמוני, ואשר בניו גם הם רצחו-קטלו רבים, הסגירו בורחים שהצליחו להנצל מידי הגרמנים, גילו מסתורים של יהודים, פגעו בפרטיזנים וכ' וכ' (ואף רצחו אחרי השואה אודים מוצלים אשר ניסו לחזור לביתם).

* דברים שכתב רבינו בשנת תשנ"ד בחוברת פנימית שיצאה בישיבה לאחר נסיעת תלמידי הישיבה במסגרת יחודית לפולין.

מאורות תורתו - אדר ופורים

כל זאת חייבים לדעת בכדי שלא לחיות באשליות של "גרמניה אחרת" או של "פולניה אחרת",
בכדי לראות בעיניים פקוחות באיזה עולם אנו חיים - ידיעה וראיה בהירה שיש לה השלכות גם
לגבי חיינו אנו ובטחוננו אנו - וזו המטרה השניה של הזכירה.
נזכור את נרצחינו ונזכור את רוצחינו! לא נשכח!